

Список використаних джерел

1. Дністрянський М., Копачинська Г., Дністрянська Н. Проблеми неврегульованості політичного статусу територій як чинник поглиблення суперечностей у міжнародних відносинах. *Економічна та соціальна географія. Наукові записки*. 2021. № 2. С. 74-81.
2. Єрґін Д. *Нова карта світу. Енергетика, клімат, конфлікти*. К. Лабораторія. 2022. 488 с.
3. Загоруйко Ю. *Боротьба за скелю, Дзеркало тижня*. 2013. 22 серпня. URL: <https://zn.ua/ukr/international/borotba-za-skelyu-.html>
4. Сливка Р. *Понятійна основа географії територіально-політичних конфліктів. Сучасні напрямки розвитку географії України: Монографія / за заг. редакцією проф. Лозинського Р. М. Львів. 2022. С. 226–261.*
5. Сливка Р. *Вразливість півостровів щодо прояву територіально-політичних конфліктів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки*. 2019. Випуск 10. С. 67-75.
6. Сливка Р. *Вплив змін довкілля на тенезу територіально-політичних суперечностей. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки*. 2019. Випуск 10. С. 67-75.
7. Donaldson J. *Re-thinking international boundary practices: moving away from "edge"*. In: Fiona McConnell, Nick Megoran, Philippa Williams, eds. *Geographies of peace*. London, New-York. I. B. Tauris. 2014. С. 63–74.
8. Hensel P. R. *Territory: Theory and Evidence on Geography and Conflict [Електронний ресурс] / Paul R. Hensel // John A. Vasquez, ed., What Do We Know about War? Boulder, CO: Rowman and Littlefield, forthcoming. 2000. URL: <http://www.paulhensel.org/Research/terr2000.pdf>.*
9. Kaikobad K. *Interpretation and Revision of Boundary Decisions*. Cambridge, 2007.
10. Kaplan R.D. *The Revenge of Geography: what the map tells us about coming conflicts and the battle against fate / Robert D. Kaplan*. New York: Random House Trade Paperbacks, 2012. 414 p.
11. Newman, D. *Borders and Conflict Resolution*. In: Thomas Wilson and Hastings Donnan, eds., *A Companion to Border Studies*, Blackwell. 2012. Chap. 14, P. 249- 265.
12. Sobczyński M. *Zmiany polityczne, terytorialne i spory graniczne w Europie Środkowo-Wschodniej po 1989 r. W: Eberhardt Piotr (red.), Studia nad Geopolityką XX wieku, Prace Geograficzne*. Warszawa. IGI PZ PAN. 2013. S. 181-233.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОДИМИРЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І. В. Ванда, Л. П. Луковець

iryna.vanda@lnu.edu.ua, lina.lukovets@lnu.edu.ua

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

The article examines the components of geographical potential of Volodymyrets town territorial community of Varash rayon of Rivne oblast. The main features of natural attributes (in particular, natural resources), societal attributes (development of the territory, demographic, social, economic aspects), spacial attributes and relations (structure and size of the

territory), and positional relations (geographic position) are characterized with the spatial differentiation of the community as the issue.

Keywords: Volodymyrets' town territorial community, geographical potential of the territory, natural attributes, societal attributes, spatial attributes and relations, positional relations.

Актуальність дослідження потенціалу розвитку на локальному рівні попередніми роками визначалася процесом децентралізації в Україні, реформуванням адміністративно-територіального устрою і перерозподілом повноважень між владними рівнями. Додатковим викликом для подальшого функціонування і розвитку України на всіх просторових рівнях (від національного до локального) є військові дії, безпекові виклики, внутрішня і зовнішня міграція, руйнування інфраструктури тощо.

Мета статті – виявити особливості потенціалу Володимирецької територіальної громади (ТГ) Рівненської області, які мають бути враховані органами місцевого самоврядування при подальшому програмуванні розвитку, змін функціонально-територіальної організації. Теоретико-методичні основи дослідження напрацьовані Львівською суспільно-географічною школою. Потенціал території – це її природні та суспільні властивості, просторові й позиційні відношення, тобто здатність території задовольняти певні потреби суспільства [5, с. 71]. У дослідженні використано філософські принципи (руху, зміни, розвитку, зв'язку і причинності, генетичний), загальнонаукові (аналіз і синтез, порівняльний, системний) і конкретнонаукові (геоінформаційний) методи. Інформаційна база – фондові матеріали Володимирецької селищної ради [3; 4], статистичні матеріали Міністерства розвитку громад та територій України [2].

Володимирецька ТГ Вараського району Рівненської області утворена з 20 жовтня 2020 р. До її складу ввійшла територія 12 рад місцевого самоврядування, площею 702,2 км² з населенням 26,4 тис. осіб, що проживає у 21 сільському поселенні та смт Володимирець.

Порівняно з іншими селищними громадами України, Володимирецька ТГ є великою. За територією вона перевищує середньоукраїнське значення у 1,5 раза, що відображає природно-географічну специфіку Полісся. До громади ввійшло більше одиниць місцевого самоврядування (на 35%). Кількість населення також перевищує середньоукраїнське значення (у 1,9 раза). Такі особливості розмірів і складу Володимирецької ТГ – наслідок недостатнього розвитку поселень, зокрема сільських, у регіоні, які могли б бути центрами громад.

Територія Володимирецької громади має сприятливі для проживання і господарювання природні умови та різноманітні ресурси, притаманні для Полісся. Головні географічні особливості природних властивостей:

- значна лісистість території (56,8%), що дозволяє розвивати лісову і деревообробну промисловість, формувати додаткове джерело доходів для місцевого населення завдяки збиранню і заготівлі недревних лісових ресурсів (ягоди, гриби, лікарські рослини), для громади завдяки розширенню туристично-рекреаційної діяльності;

- запаси корисних копалин, зокрема бурштину (офіційно розробляється одне родовище, ТОВ «Центр Сонячне ремесло»), туфів (переробляються і використовуються зменшення кислотності ґрунтів сільськогосподарських угідь), торфу (використовуються для виробництва торфоаміачних добрив), базальтів (можуть бути задіяні для виробництва будівельних і оздоблювальних матеріалів: мінеральної вати, кам'яного литва, штучних виробів), поклади білого кварцового піску, глини, міді;

- висока забезпеченість водними ресурсами, значних їх вплив на актуальну (меліоративні канали) і потенційну (водойми як осередок туризму і рекреації) господарську діяльність;

- збереженість природного середовища територіальної громади (наявні 11 об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема Хиноцький ботанічний заказник загальнодержавного значення (22,7 км², охороняється заболочена ділянка лісу з наявністю рідкісних і лікарських рослин, ягідників), ботанічні заказники місцевого значення, орнітологічний і гідрологічний заказник та ін.) і регіону Західного Полісся (Нобельський національний природний парк, вузькоколійна залізниця до якого проходить через територію Володимирецької ТГ), що дозволяє розвивати туристично-рекреаційну діяльність.

Освоєність території Володимирецької ТГ має низькі значення: густина населення складає 37,7 осіб / км², тоді як у Рівненській області – 56,9 осіб / км², в Україні – 68,8 осіб / км²; густина поселень – 3,1, 4,1 і 4,7 поселення / 100 км² відповідно. Відносно менші значення й інфраструктурного освоєння території громади.

Адміністративний центр громади є великим за людністю (9,3 тис. осіб, при середній людності селищ міського типу в Україні 5,0 тис. осіб, у Рівненській області – 5,9 тис. осіб). Відзначимо високу концентрацію у системі розселення: Володимирець зосереджує третину населення громади. При середній людності сільського поселення 814 осіб, найбільше – по вісім – є малих і середніх сіл (людністю до 500 і 500–1000 жителів), 5 сіл є великими (понад

1000 жителів). Центрами старостинських округів є великі і середні села, які раніше були центрами сільських рад.

Відзначимо значну диференційованість освоєності Володимирецької ТГ (табл. 1): за щільністю населення перевищення значення максимального показника над мінімальним у 10,7 раза, за щільністю поселень – у 5,8 раза.

Таблиця 1

Диференціація освоєності Володимирецької селищної ТГ, 2021 р.

Складові громади	Щільність населення, осіб/км ²	Щільність поселень, од./100 км ²	Частка сільсько-господарських угідь, %
<i>Володимирецька ТГ</i>	37,7	3,1	33,8
Володимирецька селищна рада	154,6	1,7	43,9
Берестівський старостинський округ	51,1	7,6	62,7
Біленький старостинський округ	29,5	6,1	32,1
Великотелковицький старостинський округ	34,1	3,5	22,0
Воронківський старостинський округ	24,0	2,3	20,2
Довговільський старостинський округ	60,8	3,1	69,9
Жовкинівський старостинський округ	19,1	2,0	39,4
Красносільський старостинський округ	18,2	3,2	36,7
Любахівський старостинський округ	23,2	4,5	29,9
Половлівський старостинський округ	42,9	7,1	43,6
Степангородський старостинський округ	24,4	1,3	26,4
Хиноцький старостинський округ	14,5	2,1	26,4

Укладено і розраховано за даними: [1; 2]

Освоєність території можна охарактеризувати і через показник функціонального використання земель. Найбільша частка земель зайнята лісовими насадженнями на території північних Воронківського

і Хинопського старостинських округів; сільськогосподарськими угіддями – у північно-західній частині громади (Договільський, Берестівський, Половлівський старостинський округи, Володимирецька селищна рада). Сільськогосподарські землі в основному розміщені на місці колишніх лісів, луків та боліт, які були осушені. Селище Володимирець зосереджує майже 30 % забудованих земель ТГ. Понад 1 % території громади займають піски, мало придатні для використання.

Попри відносно низьку демографічну освоєність, Володимирецька ТГ має зростання кількості населення (як загалом, так і в більшості поселень). Відзначається переважання кількості народжених над померлими протягом 2010–2020 рр. Значення сальдо міграції коливається (від +200...+250 осіб у 2016–2017 рр., до -10...-100 осіб у 2018–2020 рр., проте природний приріст переважає механічний відтік населення з громади. покращується вікова структура населення (зростання частки дітей і молоді, осіб працездатного віку).

Соціальні властивості території розглянемо через освітній рівень і зайнятість населення. 47,7% населення громади у віці старше 18 років має професійно-технічну освіту, що відповідає потребам суб'єктів господарювання громади і районі, а також вимогам сучасного ринку праці в Україні. Населення має навички традиційних ремесел (плетіння з лози, наприклад), що можна пропагувати як вид організованої економічної діяльності. Водночас понад половина зайнятого населення працює у закладах сфери послуг (торгівлі – 27 %, освіти – 10 %, медицини – 9 %). Наступною за вагомістю сферою зайнятості є сільське і лісове господарство (20 %). Натомість, туристично-відпочинкова сфера, яка могла б формувати вагому частку зовнішнього іміджу громади, у структурі місцевого ринку праці представлена незначно – 2%. Зайнятість населення громади у 2019–2020 рр. зазнала впливу чинників державного (масове вивільнення працівників з штатів державних органів у контексті децентралізації) і глобального характеру (спад економічної діяльності у зв'язку з епідемією COVID-19). Це зумовило досить високий рівень безробіття серед економічного активного населення громади з тенденцію зростання.

Серед господарських властивостей Володимирецької ТГ назвемо зростання ділової активності (збільшенням чисельності суб'єктів підприємницької діяльності протягом 2010–2020 рр.); поширення видів діяльності, які ґрунтуються на природних ресурсах: лісових, мінеральних, земельних. Сільське господарство спрямоване головним чином на задоволення власних продовольчих потреб населення, не є галуззю спеціалізації громади. У сільському господарстві

zareestrovano tilyky 14 sub'ektiv hospodaryuvannya, z nykh naybilyshche zoseredzhuє dilynnyist' na vyroshuvanni zernovykh kul'tur. Vidnosno rozvynene molochne tvarynnictvo, chastykovo na miscevyi syrovyni pracye PRAT «Volodymyreцьkyi molokozavod». Produkciya nizkyi promyslovyyh i lisogospodars'kykh pidpriemstv maє eksportne znachennya. Protяgom 2018–2020 rr. vidznachayetsya pozytyvne salydo zovnyshnoyi torhivli. Osnovu tovarnoyi struktury eksportu skladali derevyna i vyroby z derevyny (postavky zdийsnyvalysya do Nimechchyny, Rumunii, Italiyi, Kitayu, Chexii, Pol'šci, Litvy, Moldovy), burshтын ta vyroby z nyoho (holovno u Kitay).

Volodymyreцьka TG, yak i bilyshist' hromad oblasti ta Ukrainy, є dotaцiynno: bazova dotaцiя skladaє polovynu vlasnykh nadkhodzhenn' do byudzhetu, a razom iz osvitynoyu subvenцию ta dotaцiєю na utrimannya zakladiv osvity y oхorony zdorov'ya formuє 72,1% zagal'nogo byudzhetu hromady. Prybutkovyyi podatok z hromadyan i podatok z doхodiv fizychnykh osib-pidpriemciv skladaють 64,0% doхidnoyi chastyini miscevoho byudzhetu. U vydatkoviy chastyini byudzhetu Volodymyreцьkoy TG 3/4 skladaють vytraty, spryamovani na zarobitnu platu ta narahuvannya na ney, potochni transferty organam derzhavnoho upravlinnya inshykh rivniv. Investyцiynnykh vkladenn' hromada ne finansuє. Takym chynom, Volodymyreцьka TG maє byudzhet potochnoyi pidtrymky funkцiynuvannya, a ne spryamovanyy na rozvytok.

Terytoriya Volodymyreцьkoy hromady nepravyl'noyi formy, naгадує chotyrykutnyk, vytyagnuta z pivnoчi na pivden'. Admynistratyvnyy center hromady – smt Volodymyreць – roztaшovanyy u pivdenno-zakhidnii chastyini terytorii hromady. Vidstany do pivnichnoyi okraiyi – 38 km. Vytyagnuta forma ta ekscentrychne roztaшuvannya admynistratyvnoho centru formuyot' potenyynnu problemu dostupnosti centru dlya chastyini zhyteliv hromady.

Prostorovi vlastyvosti hromady viznachayot'sya yi skladom, zokrema dyferenциacyєю za ploщeyu ta lyudniysto miscevykh rad, yakі sformuvaly Volodymyreцьku selyshchnu TG (rys. 1). Vidznachymo nesuttevyyi pryamyi zv'yazok miž ploщeyu terytorii ta kilykistyu naselennya skladovykh hromady (koeffициєнт korelyacii +0,09). Naybilyshymi za ploщeyu (ponad 13% hromady) є Хиноцькyyi i Красносильськyyi starostynськyyi okrug, za kilykistyu zhyteliv – smt Volodymyreць (35,4%), a takozh Воронкiвськyyi, Довговiльськyyi, Великотелковичькyyi, Степангородськyyi starostynськyyi okrug. Найменшymi за площею (менше 5%) є Берестiвськyyi, Половлiвськyyi, Довговiльськyyi starostynськyyi okrug, за kilykistyu naselennya (менше 5%) – Жовкiнiвськyyi, Любахiвськyyi, Половлiвськyyi starostynськi okrugy.

При подальшому програмуванні розвитку громади це зумовлює потребу використовувати відносні індикатори у розрахунку як на одного жителя, так і на одиницю площі, або робити відбір індикатора залежно від його змісту.

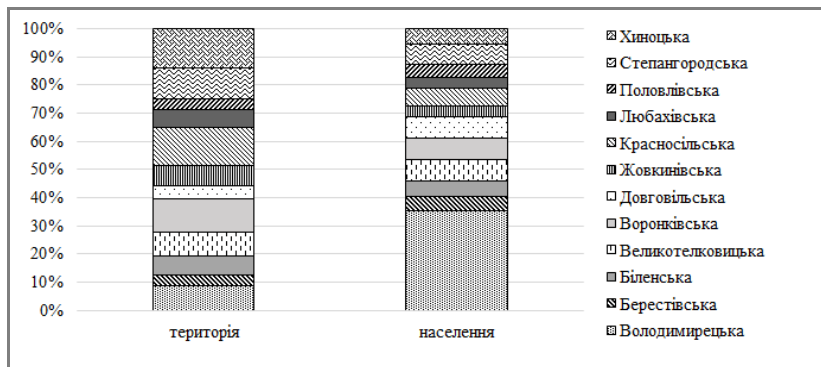

Рис. 1. Структура Володимирецької селищної ТГ, %, 2021 р.
Побудовано за даними [1; 2].

Мікрогеографічне положення Володимирецької ТГ відзначається великою кількістю сусідів першого порядку, зокрема серед них Вараська і Сарненська міські громади (центри яких є водночас центрами районів), також Дубровицька міська ТГ Сарненського району. У Вараському районі громада має центральне положення, межує з усіма громадами, окрім Локницької, яка знаходиться на північно-західній окраїні адміністративного району. Центральне положення у районі посилюється проходженням через смт Володимирець автодороги державного значення. Територію перетинає залізниця і автодороги місцевого значення. Володимирецька ТГ входить до Вараського району, що розміщений у північно-західній частині Рівненської області. Тобто, у межах області громада має відносно окраїнне розташування.

Відзначимо відносність суспільно-географічного положення Володимирецької ТГ: мікроположення центральне, досить вигідне, проте мезо- та макроположення, у межах Рівненської області та України, - не дуже вигідне, периферійне. Близьке простягання кордону з Республікою Білорусь не створює таких переваг для соціально-економічного розвитку, як, наприклад, сусідство з країнами ЄС на заході України, натомість є безпековим викликом, зважаючи на авторитарне політичне правління в цій країні, сучасні військово-геополітичні реалії.

У природно-географічному відношенні Володимирецька селищна ТГ розташована у межах Західно-Поліського регіону та Волинського пасма, Поліської низовини та Клесівської рівнини, у межиріччі Стиру та Горині – правих приток Прип'яті. Як наголошувалося, переважаючими є типові поліські екосистеми – ліси і заболочені ділянки.

Слабкою стороною географічного положення, особливо у безпековому контексті, як для людини, так і природного середовища, є відносно близьке розташування Рівненської АЕС (відстань до 30 км).

Географічний аналіз потенціалу Володимирецької ТГ дозволяє виділити складові, які формують її сильні, слабкі сторони, а також мають подвійний вплив. Переважно сильною стороною громади є природні властивості (природні умови – клімат, рельєф, природні ресурси – лісові, мінеральні, водні, ємкість території – здатність вмщувати нові об'єкти), демографічні суспільні властивості. Переважно слабкою стороною, яка визначає виклики розвитку громади, є освоєність території (особливо інфраструктурна: транспортно-комунікаційна інфраструктура зношена, сучасна високотехнологічна інфраструктура відсутня у багатьох сільських поселеннях), соціальні (проблемність у забезпеченні рівня та якості життя, зайнятості населення) і господарські суспільні властивості (економічні суб'єкти потребують зовнішніх ресурсів для активізації та удосконалення функціонування). Подвійний вплив має якість довкілля (з однієї сторони, збережені екосистеми, наявність об'єктів природно-заповідного фонду, з іншої – зростає антропогенне порушення довкілля внаслідок нелегального видобутку бурштину, недотримання технологій сільськогосподарського природокористування); просторові властивості (витягнута форма, ексцентричне розташування адміністративного центру) та відношення положення (і суспільно-, і природно, і еколого-географічне положення має риси, які суперечливо впливають на розвиток). Значна просторова диференціація Володимирецької ТГ Рівненської області (за демографічними, соціально-економічними, природними особливостями) визначає потребу її обов'язкового врахування при програмуванні подальшого розвитку громади, узгодження просторової і компонентної політики, виходячи з напрацьованого Стратегічного плану розвитку.

Список використаних джерел

1. *Адміністративний устрій Володимирецького району / Вікіпедія, 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Адміністративний_ustriy_Володимирецького_району/Адміністративний_ustriy_Володимирецького_району](https://uk.wikipedia.org/wiki/Адміністративний_ustriy_Vолодимирецького_району/Адміністративний_ustriy_Володимирецького_району) (перегляд 12.05.2022)*

2. Децентралізація : інформаційний портал / Міністерство розвитку громад та територій України, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/areas/0362> (перегляд 02.05.2022)
3. Соціально-економічний аналіз Володимирецької селищної територіальної громади / Володимирецька селищна рада, 2021. – 65 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://volodselrada.gov.ua/strategichnyj-plan-rozvytku-volodymyrechchny/> (перегляд 22.03.2022)
4. Стратегічний план розвитку Володимирецької селищної територіальної громади до 2027 року / Володимирецька селищна рада, 2021. – 90 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://volodselrada.gov.ua/strategichnyj-plan-rozvytku-volodymyrechchny/> (перегляд 22.03.2022)
5. Шаблій О. Суспільна географія : у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження. Львів, 2015. 814 с.

ПРОЯВИ РИЗИКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ПРОСТОРОВИЙ АСПЕКТ

І.В. Поплавська

inparoplavska@ukr.net

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна*

В дослідження розкрито особливості ризиків, які виникають при формуванні соціальної сфери з позиції просторового аналізу. Мета суб'єктів соціальної економіки завжди має соціальний вимір. Елементи соціальної сфери відзначаються локальним впливом та обмеженими операційними можливостями. Визначено підприємницькі напрямки, властиві для соціальної сфери.

Ключові слова: соціальна сфера, ризики функціонування соціальної сфери, складові соціальної сфери.

Сучасний етап розвитку українського суспільства орієнтується на формування комфортного середовища для життя. Це в свою чергу потребує відповідного підходу щодо формування комплексу послуг соціального спрямування. В цьому сегменті господарювання спостерігаються певні ризики, що безпосередньо впливають на економіку й культуру країни. Ключові складові соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, культура, житлово-комунальне господарство тощо) є лакмусовим індикатором щодо рівня функціонування певної території та формування відповідного добробуту місцевого населення. За умови відповідного аналізу можна скорегувати акценти в регіональному розвитку для потреб місцевого населення. Важливо, що саме розвиток соціальної сфери визначає питання оцінки ризиків, які позначаються на більшості регіональних процесах. До ризиків ми